

ENKELE GEGEVENS OVER JOOS BALBIAENS UNIVERSITAIRE STUDIES

door

Hilde DE RIDDER - SYMOENS *

In de vorige bijdrage van deze Handelingen wordt nieuw licht geworpen op de levensloop van de Aalsterse arts en philo-chemicus Justus Balbiaen (Aalst 1543 - Gouda 1616) die actief betrokken was bij de Opstand en tijdens de Gentse Calvinistische Republiek kapitein van de Gentse militie was.

In deze bijdrage wil ik enkele aanvullingen geven m.b.t. Balbiaens hogere studies.

Sweertius, Valerius Andreae en Foppens reppen met geen woord over studies¹. N. Eloy is de eerste die de universiteit van Padua ten tonele voert: „Balbian (Josse van) d'Allost en Flandre, paraît avoir pris le bonnet de Docteur en médecine à Padoue”². Wellicht heeft Paquot hier zijn inspiratie gehaald om te schrijven „... se fit recevoir Docteur, vraisemblablement dans l'université de Padoue”³. Alle navolgende auteurs, die handelen over Justus Balbiaen nemen dit gegeven over⁴.

Aannemelijk is dit wel. Reeds in de vijftiende, maar vooral in de zestiende eeuw was de universiteit van Padua, gelegen in de commercieel actieve en geestelijk onafhankelijke Republiek Venetië, uitgegroeid tot een van de belangrijkste centra in Europa voor de studie van de natuurwetenschappen en de medicijnen. Ook Montpellier had in de middeleeuwen en de Renaissance een bijzonder goede reputatie en te Parijs en Bologna kon men eveneens een degelijke geneeskundige opleiding krijgen. Het groot aantal jongeren uit heel Europa dat zich aan deze medische fakulteiten liet immatrikuleren is een bewijs van deze aantrekkingskracht. De meeste medische fakulteiten in het toenmalige Europa echter bleven tot in de nieuwe tijden trouwe aanhangers van de galenische geneeskunde en ze beperkten zich tot het napraten van wat hun illustere voorgangers en gekonsakreerde autoriteiten hadden verkondigd. Reeds voordien, maar nog intensiever met de komst van Vesalius in 1537, had Padua zich toegelegd op experimenteel wetenschappelijk onderzoek en op klinisch onderricht. In de loop

* Bevoegdverklaard navorsers NFWO.

(1) F. SWEERTIUS, *Athenae Belgicae*, Antwerpen 1628, p. 497; V. ANDREAE, *Bibliotheca Belgica*, Leuven 1643, p. 598; J.F. FOPPENS, *Bibliotheca Belgica*, Brussel 1739, II 1, p. 783.

(2) N. ELOY, *Dictionnaire historique de Médecine*, I, Mons 1778, p. 249.

(3) H. PAQUOT, *Mémoires pour servir à l'histoire littéraire des Dix-Sept Provinces des Pays-Bas, de la Principauté de Liège, et de quelques contrées voisines*, VII, Leuven 1766, p. 370.

(4) Cf. vorige bijdrage: W.L. BRAEKMAN, Joos Balbiaen, dokter, alchemist en legerkapitein tijdens de Gentse Calvinistische Republiek (1576-84), *HMGOG*, 40 (1986).

van de zeventiende eeuw zal de medische fakulteit van Leiden deze fakkel overnemen en onder het professoraat van Herman Boerhaave (1701-1729) het voornaamste medische opleidingscentrum van Europa worden ⁵. Het zou derhalve vrij normaal zijn dat Joos Balbiaen tientallen van zijn kollega's naar Padua was gevolgd. Merkwaardig is echter dat hij niet in de ledenlijst van de *Inclyta Natio Germanica Artistarum* van Padua voorkomt. Studenten in de artes (zeven vrije kunsten) en in de medicijnen afkomstig uit het Duitse Rijk en ook uit de hele Nederlanden, vormden vanaf 1553 binnen de *Universitas artistarum et medicinorum* een aparte natie. De namen van de leden uit wat we nu de Beneluxlanden noemen, werden door J. J. Poelhekke uitgegeven ⁶. Ook de promoties werden er bij genoteerd. Noch Justus, noch Cornelius Balbianus komen er in voor. Zelf heb ik het archief van de Paduaanse universiteit doorgenomen op zoek naar Zuid-Nederlanders ⁷. Een Balbianus tref ik in mijn dokumentatie niet aan. Uiteraard geven deze feiten geen volledig uitsluitel over Balbiaens afwezigheid in Padua — universitaire bronnen vertonen immers vele lakunes — verwonderlijk is het echter wel.

Welke universiteit heeft deze arts dan wel bezocht? Op 25 september 1562 immatrikuleert 'Jodocus Balbianus, Alostensis' te Heidelberg ⁸ tesamen met zijn broer Antonius Balbianus. Een studierichting wordt niet opgegeven. Hij kan er zich eventueel in de artesfakulteit hebben laten inschrijven, aangezien hij deze voorbereidende studies niet in Leuven schijnt te hebben gevolgd; hij komt daar alleszins niet in het matrikel voor. Het feit dat hij bij zijn inschrijving te Heidelberg reeds negentien jaar is zou kunnen wijzen op hogere studies, medicijnen bijvoorbeeld.

In de zestigerjaren van de zestiende eeuw kende de medische fakulteit van de universiteit van Heidelberg enige bekendheid onder Thomas Erastus (professor 1558 - 1580). Deze genoot zijn opleiding in Basel, Bologna en Padua en gold als een van de beste Duitse artsen van zijn tijd. Uit zijn talrijke geschriften blijkt dat hij tot de traditionele school moet gerekend worden. Erastus polemiseerde tegen Paracelsus (1493 - 1541), vader van de hermetische geneeskunde. Daarnaast echter had Erastus in Basel een grondige theologische vorming in Zwingliaanse zin ontvangen. Hij lag mee aan de basis van de calvinistische *reformatio* van de Heidelbergse universiteit in 1558, vier jaar vooraleer Justus Balbiaen er immatrikuleerde ⁹. Het is zeker dat Justus daar direkt in contact kwam met het Calvinisme, voor zover dit nog niet in Vlaanderen geschied was. Zijn stads-

(5) Zie in het algemeen S. D'IRSAY, *Histoire des Universités françaises et étrangères depuis les origines jusqu'à nos jours*, 2 dln, Parijs 1933, 1935, passim; C.D. O'MALLEY, *The History of Medical Education*, Berkeley, Los Angeles, London 1970 (UCLA, Forum in Medical Sciences 12).

(6) J.J. POELHEKKE, Nederlandse leden van de *Inclyta Natio Germanica Artistarum* te Padua 1553-1700, *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome*, 31 (1961) 263-373.

(7) Archivio Antico della Università, Palazzo del Bo, Padova.

(8) G. TOEPKE, *Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662*, II, Heidelberg 1886 (reprint Nendeln 1976), p. 29.

(9) *Allgemeine Deutsche Biographie*, 26 (Leipzig 1877) 180-182; *Neue Deutsche Biographie*, 4 (1959) 560; N. Eloy, *o.c.*, I, 150-151.

genoot Olivier Bockius schreef zich eveneens in 1562 in te Heidelberg, in de theologische fakulteit. Voordien had hij reeds enige studietijd achter de rug in het Lutherse bolwerk Wittenberg¹⁰. Een ander stadsgenoot en geestesgenoot, Hendrik Smet (Smetius of Fabricius) had na studies te Leuven, in 1558 en 1753 onder Erastus te Heidelberg medicijnen gestudeerd. Na verder volbrachte studies te Rostock en Bologna en talrijke omzwervingen als vluchteling in Duitsland heeft hij zijn carrière beëindigd als hoogleraar in de medicijnen te Heibelberg¹¹.

De volgende universiteit waar Justus Balbiaen opduikt is die van Orleans : in het derde kwartaal van 1565 immatrikuleert 'Justus a Balbian, Alostanus, Flandrus, nobilis' en in het voorjaar van 1566 promoveert hij tot licentiaat in de beide rechten¹². De rechtenuniversiteit van Orleans was zeer geliefd bij de Nederlanders. Enkele duizenden juristen uit de Lage Landen hebben hun juridische opleiding in deze Loirestad genoten¹³. In de zestiger jaren van de zestiende eeuw stond de stad sterk onder Hugenootse invloed. Calvijns eigen studietijd te Orleans (hij promoveerde er tot doctor in de beide rechten in 1533) had hier niet zo direkt mee te maken, wel de grote aanwezigheid van jongeren uit het Duitse Rijk die reeds tot de reformatie waren toegetreden. Ondanks de kettervervolgingen in Frankrijk bleven de vreemde studenten onder de speciale bescherming van de koning staan, zoals dit reeds van bij het ontstaan der universiteiten het geval was. Slechts uitzonderlijk hield de koning zich niet aan dit privilege. In 1561-1562 was Orleans hoofdplaats van het Franse protestantisme geworden. De aanwezige studenten werden er gekonfronteerd met een beeldenstorm en met de vestiging van een Calvinistisch stadsbestuur. Tot aan de Bartholomeusnacht in augustus 1572 bleef Orleans een protestants bolwerk. Zowel de intellektuele, politieke als commerciële elite was er tot de hervorming overgegaan¹⁴. Het hoeft ons dan ook niet te verwonderen dat we vele Nederlandse hervormden als lid van de Germaanse Natie van deze universiteit aantreffen. Zo was Justus Balbiaen in de Loirestad studiegenoot van Egidius Borluut¹⁵, de man aan wie hij zijn *Tractatus septem de Lapide philosophico* (Leiden 1599) opdraagt. Voor zijn Orleanese tijd had Gilles Borluut met zijn broer Josse aan de Leuvense universiteit gestudeerd (immatrikulatie 17 november 1563)¹⁶

(10) G. TOEPKE, *o.c.*, II, p. 29, 547 ; C. FOERSTERMANN, *Album Academiae Vitebergensis*, I, Leipzig 1841, p. 292.

(11) L. ELAUT, Nog een Aalsterse geneeskundige in het buitenland. Henricus Smetius a Leda, *Het Land van Aalst*, 3 (1951) 186-193 ; G. TOEPKE, *o.c.*, II, p. 16, 187.

(12) Archives Départementales du Loiret, D 214, f° 404 v. en f° 424 v.

(13) H. DE RIDDER-SYMOENS, Les origines géographiques et sociales des étudiants de la nation germanique de l'ancienne université d'Orléans (1444-1546). Aperçu général, *The Universities in the Late Middle Ages*, ed. J. IJsewijn en J. Paquet, Leuven 1978 (Mediaevalia Lovaniensia Ser. I/Studia VI) p. 455-474.

(14) J. DEBAL (éd.), *Histoire d'Orléans et de son terroir*, I, Roanne/Le Coteau 1983, ch. III & IV, p. 483-537.

(15) Archives Départementales du Loiret, D 214, f° 423 v.

(16) A. SCHILLINGS, *Matricule de l'université de Louvain*, IV, Brussel 1961, p. 667, nrs 83 en 84.

en in 1570 treffen we hem aan in de rechtenuniversiteit van Padua¹⁷. De beide broers Borluut hebben een actieve rol gespeeld in de Nederlandse Opstand. Gilles zelf, toen schepen van Gent, werd als aanhanger van Willem van Oranje in 1578 door de Malcontenten gevangen genomen en pas in 1584 vrijgelaten in ruil voor de heer van Champagne, de broer van Granvelle¹⁸. Mogelijk hebben bij Balbiaens benoeming tot kapitein van de Gentse militie in de Gentse 'Calvinistische Republiek', diens ervaringen met de Orleanese 'Calvinistische Republiek' en diens juridische kennis enige invloed gehad. Ook te Heidelberg was Justus Balbiaen vertrouwd geraakt met de ideeën van de Calvinistische teokratie. De vriendschap tussen Balbiaen en Borluut zou reeds kunnen dateren van voor hun samenzijn te Orleans. Beiden zijn echter voorbeelden van de talrijke Nederlanders die in de vijftiger en zestiger jaren van de zestiende eeuw een juridische én een ideologische vorming in de Loirestad gekombineerd hebben en deze verworvenheden gezamenlijk ten nutte hebben gemaakt in hun strijd tegen Spanje.

(17) J. DEN TEX, *Nederlandse Studenten in de Rechten te Padua 1545-1700*, *Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome*, 3e reeks, dl. 10 (1959) p. 83, nr. 143.

(18) Over de familie Borluut bestaat een uitgebreide literatuur. Voor hun rol in de Opstand zie: Ph. KERVIJN de VOLKAERSBEKE, *Les Borluut au XVIIe siècle*, *Annales de l'Académie d'Archéologie de Belgique*, 1851, 5-38.